

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Є. О. Рядінський

**ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНОЇ
ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

Монографія

Київ
2019

УДК 346.6:663(477)
Р 98

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського міжнародного університету
(протокол № 9 від 24 квітня 2019 р.)

Рецензенти:

Орлюк Олена Павлівна – директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НрН, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України;

Якимчук Наталія Яківна – професор кафедри адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор.

Автор:

Рядінський Єгор Олександрович – начальник відділу протидії злочинам у паливно-енергетичному комплексі, сфері природних ресурсів та фондового ринку управління протидії злочинам у фінансовій сфері та галузях економіки Департаменту захисту економіки Національної поліції України, кандидат юридичних наук.

Рядінський Є. О. Фінансово-правове регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні : монографія. Київ, 2019. 208 с.

ISBN 978-966-916-835-1

В монографії досліджено теоретико-правові підходи до фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції, форми фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції, що безпосередньо та опосередковано спрямовані на формування дохідної частини бюджету.

Отримані в результаті висновки дозволяють показати не лише окремі недоліки в фінансово-правовому регулюванні виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні на сучасному етапі, але й виявити причини їх виникнення та напрями удосконалення цього регулювання.

Монографія може бути корисною для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вищих навчальних закладів, а також для всіх, хто цікавиться та небайдужий до проблем фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні.

УДК 346.6:663(477)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ	9
1.1. Державне регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції, його завдання та види	9
1.2. Поняття алкогольної продукції для цілей фінансово-правового регулювання в Україні	24
1.3. Методи та форми фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції	45
РОЗДІЛ 2 ФОРМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ, ЩО БЕЗСПОСЕРЕДНЬО СПРЯМОВАНІ НА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ	75
2.1. Оподаткування суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво та обіг алкогольної продукції	75
2.2. Правова природа плати за ліцензії на право виробництва та обігу алкогольної продукції	96
2.3. Сутність державної фіскальної монополії на виробництво спирту та перспективи її подальшого використання в Україні	113

РОЗДІЛ 3	
ФОРМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ,	
ЩО ОПОСЕРЕДКОВАНО СПРЯМОВАНІ	
НА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ	129
3.1. Форми фінансово-правового регулювання виробництва	
та обігу алкогольної продукції,	
що спрямовані на забезпечення належного	
податкового контролю	129
3.2. Інші форми фінансово-правового регулювання	
виробництва та обігу алкогольної продукції,	
що опосередковано спрямовані	
на формування дохідної частини бюджету	150
ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Алкоголь як адиктивний товар, з одного боку, задовольняє потреби населення як продукт, є невід'ємною частиною культурного й економічного життя, з яким пов'язані традиції українського суспільства та важливим компонентом у хімічній, харчовій, парфумерній промисловості; його виробництво та обіг створюють робочі місця як у самій галузі, так і в суміжних, проте, з іншого боку, через наявні в ньому речовини алкоголю може стати об'єктом патологічної залежності споживача. Зловживання алкоголем призводить до смертності, скорочення тривалості здорового життя, збільшує ймовірність появи великої кількості негативних соціальних явищ (скоєння злочинів, розлучень, нещасних випадків, дорожньо-транспортних пригод, пожеж, падіння народжуваності, руйнування національного генофонду, зниження трудового потенціалу тощо), завдає істотної шкоди соціально-економічному розвитку країни, сприяє появі демографічної і соціальної кризи, становить загрозу особистості, сім'ї, суспільству, й державі загалом. Проте неможливо значно скоротити виробництво, обіг та вживання алкоголю, бо, як переконує історичний досвід, подібні заходи є недоцільними й породжують негативні наслідки – розквіт злочинних синдикатів, зростання організованої злочинності та корупції, збільшення нелегального виробництва алкоголю та контрабанди, збільшення рівня смертності через вживання неякісного алкоголю, бюджетні втрати через ненадходження акцизів з алкоголю та необхідність збільшення штатів правоохоронних органів, скорочення робочих місць у галузі, пов'язаній із виробництвом та обігом алкоголю тощо.

Масштабність, неоднозначність, багатосторонній характер проблеми виробництва та обігу алкогольної продукції обумовлюють доцільність правового регулювання цієї сфери з боку

держави, яке на сучасному етапі спрямоване на захист життя та здоров'я людини, посилення охорони громадського порядку, недопущення продажу населенню недобросовісної продукції, забезпечення конкурентоздатності в діяльності суб'єктів господарювання та наповнення дохідної частини бюджету.

Фінансово-правове регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції як вид державного регулювання цієї сфери спрямоване на наповнення дохідної частини бюджету, тобто на забезпечення публічних фінансових інтересів і, відносно інших завдань, вирішення яких обумовлює державне регулювання в цій сфері, є другорядним, проте, з огляду на популярність та затребуваність алкоголю як продукту і прибутковість цієї галузі, нерідко висувається на перший план. Держава може активно вдаватися до ефективних форм фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції з метою забезпечення публічних фінансових інтересів, проте їх надмірність призводить до здорожчання алкогольної продукції, й, відповідно, до зростання обігу фальсифікованої та нелегально виготовленої продукції, самогонваріння, підвищення смертності та нещасних випадків та інших негативних соціальних наслідків.

Беручи до уваги, що Україна посідає п'яте місце в європейському регіоні за спожиттям алкоголю (друге місце за північним типом), а витрати на придбання алкогольної продукції серед українського населення належать до пріоритетних, держава широко вдається до різноманітних форм фінансово-правового регулювання сфери виробництва та обігу алкогольної продукції, найважливішою з-поміж яких є оподаткування (суб'єкти господарювання, які здійснюють виробництво та обіг вказаної продукції, сплачують акцизний податок, податок на додану вартість, а суб'єкти господарювання, що імпортують алкогольну продукцію, – ще й митні платежі). Крім цього, до суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво та обіг алкогольної продукції, застосовуються ліцензування, режим акцизного та податкового складів, маркування алкогольної продукції акцизними марками, облік і реєстрація, регулювання цін та

встановлення норм витрат і виходу; також зберігається державна фіскальна монополія на виробництво спирту. Усі зазначені форми фінансово-правового регулювання прямо чи опосередковано спрямовані на формування дохідної частини бюджету. При цьому запровадження деяких форм здійснювалося безсистемно, ситуативно, для вирішення сьогоденних завдань чи склалося історично, і на сучасному етапі істотно позначається як на розвитку галузі виробництва та обігу високої якості алкогольної продукції, так і на діяльності суб'єктів господарювання, задіяних у зазначеній галузі, що, відповідно, негативно відбивається у соціальній площині, де якнайяскравіше проявляються прорахунки в державному регулюванні виробництва та обігу алкогольної продукції (на сьогодні Україна посідає друге місце за смертністю від алкоголізму – саме від нього гинуть приблизно 40 тис. осіб на рік, що є другим, після трудової міграції, фактором зменшення населення країни).

Проте, незважаючи на власну складність і надзвичайну важливість окресленої проблеми наразі вона залишається недостатньо розкритою в науковій літературі. Фрагментарно вона привертала увагу дослідників акцизного податку та податку на додану вартість Д.А. Бекерської, Г.В. Бех, В.Т. Білоуса, А.В. Бризгаліна, Л.К. Воронової, О.М. Горбунової, О.Ю. Грачової, А.С. Дубоносової, С.Т. Кадькаленка, О.М. Козиріна, Ю.О. Костенко, О.В. Костяної, І.І. Кучерова, М.П. Кучерявенка, О.М. Мінаєвої, А.О. Монаєнка, С.Г. Пепеляєва, Т.О. Проценка, Н.Ю. Пришви, Н.І. Хімичевої, А.В. Чуркіна, С.В. Шахова, Н.В. Шевцової та інших. Окремі аспекти державного регулювання господарської діяльності на ринку алкогольної продукції розглядали у своєму доробку М.М. Артемов, Т.Л. Бондар, Л.А. Деткова, С.А. Король, О.В. Марченко, Р.О. Циганок, С.О. Якупова тощо. Проблем ліцензування у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції торкалися Є.В. Лисицін, О.Є. Мажейка, Г.В. Мельничук, Е.Д. Соколова, В.В. Томаров, Н.М. Чеботарева, Д.О. Шубін, тощо.

На формування сучасного уявлення про державну фінансову монополію на виробництво спирту істотний вплив здійснили

праці вчених дореволюційного періоду – Е.М. Берендтса, С.І. Гловайського, В.О. Лебедева, Д.В. Львова, М.М. Сперанського, І.Т. Тарасова, І.І. Янжула тощо.

Проте фінансово-правове регулювання діяльності виробництва та обігу алкогольної продукції на сучасному етапі не стало предметом самостійного наукового дослідження, майже не розглядалися проблемні питання обліку й реєстрації у сфері виробництва та обліку алкогольної продукції, регулювання цін та встановлення норм втрат і виходу алкогольної продукції як форм фінансово-правового регулювання виробництва та обігу такої продукції. З'ясуванню проблемних питань у вказаній сфері та визначенню шляхів їх розв'язання допоможе комплексне дослідження фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції, і, у свою чергу, сприятиме досягненню всіх цілей державного регулювання в зазначеній галузі.

Монографія може бути корисною для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вищих навчальних закладів, а також для всіх, хто цікавиться та небайдужий до проблем фінансово-правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції.